

SPRÁVYSAV

Slovenská akadémia vied

4. 2013

49. ročník

V TOMTO ČÍSLE

ZO ŽIVOTA SAV

- Snem SAV má novú predsedníčku **1**
- Bilancujeme šesťdesiat rokov Slovenskej akadémie vied **2**
- Tvorca uznávanej vedeckej školy **4**
- H. Urbancová riaditeľkou ÚHV SAV **4**
- Ocenili vysokú úroveň výskumu **5**
- Úročia odkaz ústavných osobností **6**
- Ocenenie pre pracovníkov Ústavu geotechniky SAV **7**
- Riešiteľ systémov na presne merania **11**
- Farebné tóny prírody **11**
- Svet vedy v rádiu Best FM **12**
- Pevné miesto komparatistiky **13**
- Rozprávanie o novoveku **14**
- Ako sme volili v roku 2012 **15**
- Povojnová nemecká literatúra **15**
- Záujem o spoluprácu **16**

UDALOSTI

- Vedec roka SR 2012 **1**
- Hodnota ionizačného potenciálu astátu **10**
- Na záchranu dedičstva ľudovej kultúry **12**
- Oslavy Dňa Zeme **13**

PUBLICISTIKA

- Správny krok správnym smerom **8**

NEKROLÓG

- Odišla RNDr. Vlasta Štekauerová **15**

DOKUMENTY 16

V priestoroch Centra vedecko-technických informácií SR 14. mája t.r. slávnostne odovzdali významným slovenským vedcom, technológom a mladým výskumníkom zo všetkých oblastí vedy ocenenia *Vedec roka SR 2012*. V kategórii *Uznanie za celoživotné dielo* hodnotiaca komisia ocenila Ivana Kamenca z Historického ústavu SAV. Cenu mu odovzdala podpredsedníčka SAV Daniela Ježová. Foto Juraj Broš

V dňoch 25. a 26. apríla 2013 si na slávnostnom vedeckom seminári, organizovanom v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach, pripomenuli 60. výročie založenia Ústavu anorganickej chémie SAV. K prítomným pracovníkom sa prihovril aj predseda SAV prof. Jaromír Pastorek (k článku na s. 5). Foto Juraj Broš

Podiel vedeckých spoločností na rozvoji Slovenskej akadémie vied bol témou slávnostného sympózia, ktoré sa uskutočnilo 15. mája 2013 v Bratislave. Rada slovenských vedeckých spoločností ho zorganizovala pri príležitosti 60. výročia vzniku SAV. O histórii a význame Akadémie hovoril na zhromaždení aj bývalý predseda SAV Ladislav Macho (vľavo), po jeho lavici sedia Ladislav Macháček, Dalibor Krupa a Miroslav Morovics. Foto Juraj Broš

Vydáva Slovenská akadémia vied vo VEDE, vydavateľstve SAV / www.veda-sav.sk | Hlavný redaktor: Emil Borcín | Grafický dizajn: Layout JS. | Za kvalitu dodaných fotografií a obrázkov zodpovedajú autori | Adresa redakcie: Štefánikova 49, 814 38 Bratislava | E-mail: ebor@centrum.sk, emil.borcin@savba.sk | Tel.: 02 2092 0232, Fax: 02 2092 0219 | Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV | ISSN 0139-6307 | Na prednej strane obálky: Tradične za veľkého záujmu verejnosti otvorili Ambrózyho dňami v Arboréte Mlyňany SAV letnú sezónu. Foto: AM SAV | Na zadnej strane obálky: Archeologické objavy na niekdajšom veľkomoravskom hradisku v Bojnjej patria k najväčším úspechom nielen Archeologického ústavu SAV, ale aj slovenskej vedy za posledné obdobie. Dokumentuje to aj výstava nájdených artefaktov v múzeu na Obecnom úrade v Bojnjej. Foto Pavol Mikulášek

Voľby do pracovných komisií, členov výboru a predsedov komôr

SNEM SAV MÁ NOVÚ PREDSEDNÍČKU

Dňa 23. apríla 2013 sa konalo zasadnutie Snemu Slovenskej akadémie vied, na ktorom sa uskutočnili voľby do pracovných komisií, voľby členov výboru Snemu a predsedov komôr Snemu a voľba predsedu Snemu SAV vo volebnom období 2013 – 2017.

Novou predsedníčkou Snemu SAV sa tak stala **JUDr. Zuzana Magurová** z Ústavu štátu a práva SAV.

JUDr. Zuzana Magurová vyštudovala Právnickú fakultu UK v Bratislave. V Ústave štátu a práva SAV pracuje od roku 1982. Vo svojej publikačnej, pedagogickej a expertíznej činnosti sa špecializuje na problematiku mimovládnych organizácií, na legislatívu týkajúcu sa uplatňovania ľudských práv, rovnosti príležitostí žien a mužov, nediskriminácie a problematiku násillia páchaného na ženách. Od júla 2003 je členkou European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality, European Commission DG for Justice. V súčasnosti je členkou Rady vlády SR pre mimovládne neziskové or-

NOVÁ PREDSEDNÍČKA SNEMU SAV JUDR. ZUZANA MAGUROVÁ

ganizácie a členkou Výboru pre rodovú rovnosť Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Kontakt: usapmagu@savba.sk.

Všetkých členov Snemu SAV pre funkčné obdobie 2013 – 2017 nájdete na: <http://www.snem.sav.sk/index.php?dv=clenovia> (red.)

Najlepšie a najvýznamnejšie osobnosti a výsledky vo vede a výskume

VEDEC ROKA SR 2012

Slovenská akadémia vied, Centrum vedecko-technických informácií SR a Zväz slovenských vedecko-technických spoločností zorganizovali tento rok už 16. ročník súťaže významných slovenských vedcov, technológov a mladých výskumníkov zo všetkých oblastí vedy Vedec roka SR 2012, ktorý sa konal pod záštitou predsedu vlády Slovenskej republiky Róberta Fica. Na slávnostnom odovzdávaní cien 14. mája 2013 v priestoroch CVTI sa zúčastnili štátny tajomník Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR Štefan Chudoba, riaditeľ CVTI Ján Turňa, ZSVTS zastupovala Božena Tušová a Slovenskú akadémiu vied jej podpredsedníčka Daniela Ježová.

Vyhlasovatelia a organizátori súťaže pokračujú v tradícii hodnotenia aktivít slovenských vedcov a technikov, ktorú založil pred 16 rokmi JUDr. Ľubomír Lenoč, bývalý riaditeľ Journalist-Studio a predseda Klubu vedecko-technických žurnalistov Slovenského syndikátu novinárov. Cieľom súťaže je profesionálne a spoločensky vyzdvihnúť najlepšie a najvýznamnejšie osobnosti ve-

deckého sveta, ako aj dosiahnuté výsledky vo vede a výskume na Slovensku.

Ocenenia za rok 2012 získali

v kategórii Vedec roka SR ▶ prof. RNDr. Igor Podlubný, DrSc., Fakulta BERG, Technická univerzita v Košiciach, za práce v oblasti teórie a aplikácií diferenciálnych rovníc neceločíselného rádu a za mimoriadny citačný ohlas vo svete za rok 2012;

v kategórii Technológ roka SR ▶ doc. Ing. Pavol Alexy, PhD., Fakulta chemickej a potravinárskej technológie Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, za vývoj receptúry a technológie prípravy zmesových materiálov s vysokou húževnatosťou na báze biodegradovateľných polymérov pochádzajúcich z obnoviteľných zdrojov;

v kategórii Mladý výskumník roka SR ▶ Mgr. Zuzana Benková, PhD., Ústav polymérov Slovenskej akadémie vied, za významný prí-

spevok v oblasti počítačových simulácií polyetylénoxidových reťazcov chemicky naviazaných na pevnom povrchu, ako i modelovanie konformačných zmien, vyvolaných geometrickým obmedzením cyklických makromolekúl s aplikáciou na molekuly DNA;

v kategórii Uznanie za celoživotné dielo v SR ▶ PhDr. Ivan Kamenec, CSc., Historický ústav Slovenskej akadémie vied, za vysoko erudovanú odbornú činnosť a angažovanie sa pri prehlbovaní historického povedomia širokej slovenskej verejnosti;

v kategórii Za výsledky v programoch EÚ ▶ prof. RNDr. Peter Kúš, DrSc., Katedra experimentálnej fyziky Fakulty matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského v Bratislave, za významný prínos k budovaniu vedeckovýskumnej infraštruktúry fakulty s využitím fondov Európskej únie.

(Fotoreportáž z odovzdávania Ceny Vedec roka SR 2012 pozri na III. strane obálky.)

(red.)

BILANCUJEME ŠEŠĎESIAT ROKOV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

B. Lichardus: „Pre chod inštitúcie je potrebná komunikatívnosť, transparentnosť riadenia a flexibilita“

Prof. MUDr. Branislav Lichardus, DrSc., lekár, v minulosti pôsobiaci v Ústave experimentálnej endokrinológie SAV, bývalý predseda SAV, veľvyslanec SR v USA, v súčasnosti rektor Vysoké školy manažmentu. Vo vedení Slovenskej akadémie vied pôsobil v rokoch 1992 – 1995. Rozhodli sme sa spolu s ním bilancovať uplynulé roky života Slovenskej akadémie vied v rámci blížiacich sa osláv 60. výročia vzniku tejto vrcholnej vedeckej inštitúcie.

Slovenská akadémia vied oslavuje 60. výročie od svojho vzniku. Čo sa podľa vás zmenilo za to nie krátke obdobie? Kam sa SAV posunula?

B. L.: Od roku 1953 až do zániku spoločnej republiky Čechov a Slovákov bola Československá akadémia vied privilegovanejšou, nadradenou inštitúciou Slovenskej akadémie vied. Prekážkou rozvoja vedy a výskumu v tomto období u nás bola izolovanosť od vyspelejšej vedy v kapitalistickej cudzine, spolitizované kritéria plánovania a hodnotenia vedeckej práce i vedeckých pracovníkov, nedostatok devízových prostriedkov, ťažkopádne a skromné možnosti dovozu výskumnej techniky, chemikálií a odbornej literatúry. Napriek tomu sa dosiahli výsledky a nadobudli skúsenosti, ktoré po ústupe totality umožnili SAV zapojiť sa do svetového vedecko-výskumného priestoru. Na jednej strane sa otvorili možnosti uchádzať sa o granty Európskej komisie i z iných medzinárodných zdrojov, no veda a výskum u nás trvalo trpí poddimenzovanou podporou zo strany štátu, čím sa v rebríčku Eurostatu zaraďujeme na európske dno, o svetovom ani nehovoriac. Subsidiarita v rámci Európskej únie sa vo vede a vzdelávaní nejaví doteraz pre Slovensko ako šťastné riešenie.

Ako si spomínate na obdobie svojho pôsobenia vo vedení SAV?

B. L.: Do vedenia SAV som bol zapojený od roku 1990, keď sme začali budovať s kolektívom odborníkov, najmä s prof. Tiňom (SAV) a z ministerstva školstva s prof. Krausom Grantovú agentúru pre vedu (GAV)

a pre techniku (GAT) s pôsobnosťou pre SAV a vysoké školy. Rezortný výskum sa k navrhovanému grantovému systému nepridal. GAV a GAT sa v roku 1996 transformovali na VEGU a KEGU a pôsobia doteraz principiálne na pôvodných organizačných základoch a pravidlách, ako boli vytvorené začiatkom deväťdesiatych rokov. V tom čase ma minister školstva prof. Pišút poveril aj vedením pracovnej skupiny, ktorá dostala za úlohu vypracovať koncepciu vedy a výskumu na Slovensku. Po troch dňoch práce (pričom sme sa odborne i ľudsky zblížili najmä s prof. M. Urbanom) sme návrh koncepcie vypracovali a bol predložený vláde. V roku 1992 som bol zvolený za predsedu SAV. To už bolo obdobie silnejúcich tlakov a útokov na SAV najmä zo strany vysokých škôl a rezortného výskumu ako na prežitok z obdobia totality a navrhovalo sa jej zlúčenie s vysokými školami, prípadne i zrušenie. Rozpočet pre SAV bol skrátený o 70 percent. Na túto krajne nepriaznivú situáciu sme v SAV reagovali transparentnou evaluáciou a akreditáciou pracovísk. Zvládli sme to do konca roka 1992 s použitím medzinárodných kritérií na hodnotenie efektivity vedecko-výskumnej práce. Predsedom skupiny evaluátorov bol prvý podpredseda SAV Dr. Ján Stohl. Výsledkom bolo zmenšenie počtu pracovníkov SAV asi o 40 percent a zaradenie ústavov do štyroch kvalitatívnych skupín (A, B, C, D). Ústavy v D

skupine sa zrušili. Rozpočtové prostriedky sa potom delili podľa kvalitatívneho zaradenia ústavov. Zoštíhlenie SAV sa neprejavilo negatívne na jej produktivite, čo nasvedčuje, že evaluačné kritéria boli zvolené primerane. Proces evaluácie a akreditácie sa od toho obdobia úspešne opakuje a interná súťaživosť podporuje kvalitatívny rast SAV. K 31. decembru 1992 sme s akademikom Wichterlem podpísali zánik ČSAV. Svoju činnosť v SAV som prerušil v roku 1994, keď ma prezident SR a vláda vyslali do USA vo funkciu prvého veľvyslanca SR. Po návrate z diplomatickej misie (1998) som bol zvolený za prvého predsedu Učenej spoločnosti SAV.

Čo je pre takú inštitúciu, ako je SAV, dôležité, aby fungovala bez väčších problémov?

B. L.: Pre chod inštitúcie je potrebná komunikatívnosť, transparentnosť riadenia a flexibilita nielen na úrovni vedenia, ale aj na úrovni ďalších zložiek, aby sa každý mohol uvedomele zapojiť do spoločného diela. Služobné povinnosti treba kontrolovať a vyžadovať ich presné a včasné plnenie tak, ako je v živom organizme nevyhnutné analyzovať a rešpektovať spätnoväzobné mechanizmy a predpokladať dosahy prijatých opatrení, inak hrozí poškodenie až zánik jedinca či organizácie.

Ako by ste zhrnuli prácu slovenských vedcov, ich výsledky práce? Ktorý z výsledkov slovenskej vedy považujete za prevratný?

B. L.: V začiatkoch SAV považujem za najvýznamnejší výsledok komplexné vyšetrenie jódového deficitu na Slovensku a zavedenie jodidácie kuchynskej soli, čím radikálne poklesol výskyt chorôb štítnej žľazy a celoplošne stúpol u školákov IQ (Endokrinologický ústav SAV). Neskôr na tom istom pracovisku (už pod názvom Ústav experimentálnej endokrinológie SAV) sa dosiahli výsledky, ktoré dokazujú, že endokrinná odpoveď na stresové podnety pri experimentálnych zvieratách i u ľudí nie je nešpecifická, ako učil svetoznámy zakladateľ náuky o strese Hans Selye, ale že špecificky závisí od charakteru stresových podnetov.

Š. Luby: „Trebá sa usilovať o konštruktívnu spoluprácu“

Dr. h. c. prof. Ing. Štefan Luby, DrSc., je nielen vynikajúcim vedcom, fyzikom a dlhoročným bývalým predsedom SAV, ale aj autorom kníh z vedeckého prostredia a držiteľom mnohých vyznamenaní. Podľa jeho kolegov má nenapodobiteľný zmysel pre humor. Aj s ním sme hodnotili uplynulé roky Akadémie.

Slovenská akadémia vied oslavuje 60. výročie od svojho vzniku. Čo sa podľa vás zmenilo za to nie krátke obdobie? Kam sa Akadémia posunula?

Š. L.: Prvá 37-ročná éra extenzívneho rozvoja vytvorila inštitucionálne a personálne podmienky existencie SAV, vznikla zák-

ladná infraštruktúra, budovy. Počet pracovníkov sa blížil k siedmim tisícom. Akadémia riadila štátny plán základného výskumu a vedeckú výchovu na Slovensku. Po roku 1990 došlo k zásadnej zmene koncepcie, kvantita sa transformovala do kvality, počet pracovníkov klesol na polovicu, ale vedecká produkcia sa napriek tomu zvýšila. Po dvanásťročnom období kryštalizácie novej podoby slovenského výskumu bola v roku 2002 schválená (na siedmy pokus) triáda zákonov – o SAV, o vysokých školách a o vede a technike. Medzičasom vznikli grantové agentúry, Akadémia našla s univerzitami spoločnú reč o zapojení sa do doktorandského štúdia a stala sa rovnocenným partnerom v európskom výskumnom priestore. V 6. rámcovom programe EÚ získala SAV vyše sto projektov. Akadémia pomohla vstupu Slovenska do EÚ a vedecká integrácia bola predvojom politickej a ekonomickej integrácie. Dnes nadobúda SAV modernú prístrojovú a výpočtovú techniku zo štrukturálnych fondov EÚ a stojí pred úlohou prispôsobiť sa vyvíjajúcej sa situácii, vychádzajúc z princípov zakotvených v zákone z roku 2002, ktoré sa osvedčili.

Ako si spomínate na obdobie svojho pôsobenia vo vedení SAV?

Š. L.: Bolo to obdobie poznamenané pretrvávajúcim napätím medzi zložkami vedecko-výskumnej základne, nekoncepčnými zmenami v Agentúre na podporu výskumu a vývoja, snahou o zázračné riešenia situácie v našom výskume legislatívnymi aktivitami, ktorých príťažlivosť spočíva v tom, že takmer nič nestoja, ale takmer nič neriešia. Akadémia sa v kritických momentoch dokázala vnútorne zomknúť, spolupráca predsedníctva a snemu bola dobrá, ukázalo sa to napríklad pri obhajobe rozpočtovej kapitoly SAV v roku 2004. Napätie povolilo v rokoch

2005 – 2009, keď HDP Slovenska rástol o 5 až 10 % ročne, sumárne o 36,5 %. Škoda, že sa vtedy nepodarilo prijať trvalejšie politické garancie financovania vedy. Potom vypukla kríza, ktorá trvá dodnes. Spätne hodnotím to obdobie ako ťažké a spolupracovníkov som veru neraz nabádal, aby nezanebali lekársku prevenciu.

Čo je pre takú inštitúciu, ako je SAV, dôležité, aby fungovala bez väčších problémov?

Š. L.: Treba sa usilovať o konštruktívnu spoluprácu v domácom priestore, nenarušiť solidaritu SAV, univerzít a aplikovaného výskumu a rešpektovať ich špecifiká. Akadémia musí ďalej úspešne súťažiť v medzinárodnom priestore, zabezpečiť svoju participáciu v programe Horizon 2020 i v inovačnom procese Slovenska. Vedecká produktivita má svoje rezervy, čo súvisí aj so slabým financovaním výskumu z domácich zdrojov. Treba konštruktívne, ale politicky zdržanlivo komunikovať s celým slovenským politickým spektrom a využívať vládu aj parlamentnú pôdu.

Ako by ste zhrnuli prácu slovenských vedcov? Ktorý z výsledkov slovenskej vedy považujete za prevratný?

Š. L.: Špičkové vedecké tímy SAV sú na internetovej stránke Akadémie a sú pre nás povzbudením a vzorom. Z historického pohľadu vyberám teraz z I. oddelenia vied vedeckú školu kovových skiel Pavla Duhaťa vo Fyzikálnom ústave SAV, ktorú ďalej rozvíja Peter Švec s kolektívom. Technológia amorfných pásov na úrovni porovnateľnej s USA, Nemeckom a Japonskom vytvorila podmienky na výskum a aplikácie v širokom medzinárodnom meradle a P. Duhať musel byť napriek svojej politickej diskriminácii vyznamenaný na štátnej úrovni.

V II. oddelení vyzdvihujem výskum stresu v Ústave experimentálnej endokrinológie SAV, ktorý vyústil do získania prvého Centra excelentnosti EÚ na Slovensku. Práce protagonistov Milana Vigaša, Daniely Ježovej a Richarda Kvetňanského získali 8 000 vzájomne nezávislých ohlasov. Poznatky o hormónoch aldosterón a oxytocín sú zrozumiteľné verejnosti a významné pre zdravie ľudí.

V III. oddelení vied vyberám úspechy slovenskej archeológie a Archeologického ústavu SAV v Nitre a ako pars pro toto objav nového veľkomoravského mocenského centra v Bojnjej. Z dôkladného preskúmania Karolom Pietom a spolupracovníkmi okrem iného vyplynulo, že kresťanstvo bolo na našom území už pred misiou Cyrila a Metoda.

Pripravila: **Michaela Španková**

POHĽAD DO EXPOZÍCIE DOKUMENTUJÚCEJ NÁLEZY Z VEĽKOMORAVSKÉHO MOCENSKÉHO CENTRA V BOJNJEJ. Foto: Pavol Mikulášek

T V O R C A U Z N Á V A N E J V E D E C K E J Š K O L Y

Čestnú plaketu SAV Aurela Stodolu odovzdal 10. mája 2013 prof. RNDr. Pavlovi Lukáčovi, DrSc., Dr. h. c., podpredseda SAV pre I. oddelenie vied Juraj Lapin. Udelilo mu ju Predsedníctvo SAV za zásluhy v technických vedách. Laudáciu predniesol Ing. Karol Iždinský, PhD., riaditeľ Ústavu materiálov a mechaniky strojov SAV.

Prof. P. Lukáč, rodák z ukrajinského Nového Klenovca (1935) vyštudoval MFF Univerzity Karlovej v Prahe. Jeho vedecké zameranie sa orientuje na fyziku pevných látok a vedu o materiáloch. Venuje sa komplexnému štúdiu deformačného správania a tepelných vlastností kovov, zliatin a kompozitov, prevažne s hexagonálnou štruktúrou, s cieľom objasniť základné mechanizmy z hľadiska teórie dislokácií. Prispel k objasneniu podstaty plastickej deformácie hexagonálnych kovov s nízkym bodom tavenia a tepelne aktivovaných procesov. Vytvoril medzinárodne uznávanú vedeckú školu výskumu mechanických a tepelných vlastností kovov a zliatin.

So spolupracovníkmi objasnil vplyv substitučných atómov na kritické sklzové napätie monokryštálov Zn, Cd a Mg v širokom intervale teplôt od 1,5 do 550 K. Podrobne sa zaoberal aj vplyvom substitučných atómov na nespojitú deformáciu hliníkových zliatin a na deformačné starnutie. Vytvoril nový model vychádzajúci z vývoja dislokačnej štruktúry, ktorý vysvetľuje deformačné spevnenie a deformačné odpevnenie v priebehu plastickej deformácie; v literatúre označovaný tiež ako Lukáčov-Balíkov model. Významné výsledky získal pri štúdiu deformačného správania zliatin, kompozitov, submikrokryštalických a nanokryštalických materiálov na báze horčíka.

Svoje vedecké výsledky prof. P. Lukáč publikoval vo významných renomovaných zahra-

ničných časopisoch s vysokým impakt faktorom. Publikoval viac ako 450 vedeckých prác, ktoré získali široký ohlas aj u iných autorov. Podľa Web of Science má viac ako 1 500 citácií a jeho index $h = 22$. Jeho výsledky sa stali súčasťou 18 zahraničných učebníc a monografií a sú citované v encyklopédiách.

Prof. P. Lukáč je okrem iného držiteľom Humboldtovej vedeckej ceny, ktorá sa v SRN udeľuje významným zahraničným vedcom (1995), Striebornej medaily Karlovej Univerzity (1985), Zlatej medaily Masarykovej univerzity (1985) a Zlatej medaily Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Komenského (1985) a ďalších ocenení. Počas svojho úspešného pôsobenia bol členom rôznych vedeckých spoločností, výborov, kolégií a komisií, oponentom mnohých doktorských dizertácií a habilitačných prác. Založil tradíciu medzinárodných konferencií ISPMA (International Symposium on Physics of Materials) a bol predsedom desiatich z nich. Pôsobil aj ako spolupredseda medzi-

národnej konferencie EUROMAT 2005, ktorá sa uskutočnila v Prahe.

Prof. P. Lukáč je dlhoročným spolupracovníkom Ústavu materiálov a mechaniky strojov SAV. Medzi najvýznamnejšie patria výsledky dosiahnuté v rokoch 1963 – 1965 v spolupráci s Ing. A. Schweighofferom, CSc., pri štúdiu plastickej deformácie zinku a neskoršie (od r. 1995) s RNDr. Ing. S. Kúdelom, CSc., pri štúdiu mechanických a tepelných vlastností zliatin a kompozitov Mg-Li a Mg-Li-Al. Získané spoločné výsledky boli publikované v medzinárodných časopisoch a získali značný ohlas. Mal tiež prednášky v rámci odborných tematických seminárov, ktoré organizoval ÚMMS SAV. Prof. P. Lukáč je tiež veľmi aktívnym členom redakčnej rady časopisu *Kovové materiály* (od r. 1994), autorom či spoluautorom najvyššieho počtu článkov publikovaných v tomto časopise a vyhľadávaným recenzentom.

Zdroj: I. OV SAV | Foto: Juraj Broš

ČESTNÚ PLAKETU SAV PROF. PAVLOVI LUKÁČOVI (VĽAVO) ODODVZDAL PODPPRESEDA SAV JURAJ LAPIN.

H. URBANCOVÁ RIADITEĽKOU ÚHV SAV

Predsedníctvo SAV vymenovalo od 1. mája 2013 na ďalšie štyri roky PhDr. Hanu Urbancovú, DrSc., do funkcie riaditeľky Ústavu hudobnej vedy SAV. Rodáčka z Bratislavy (nar. 1956) absolvovala štúdium na Katedre hudobnej teórie Hudobnej fakulty VŠMU v Bratislave v roku 1980, titul CSc. obhájila v r. 1998, DrSc. v r. 2011. Od r. 1992 pôsobí v Ústave hudobnej vedy SAV. Ako etnomuzikologička sa venuje tradičnej piesňovej kultúre, porovnávacím štúdiám, hudbe etnických menšín, historickým prameňom hudobného folklóru, vzťahom ľudovej a umelej hudby a teórii a dejinám etnomuzikológie. Je autorkou troch knižných monografií, spoluautorou dvoch zahraničných monografií, na vydanie pripravila kritickú edíciu antológie vianočného repertoáru z polovice 19. storočia.

Viedla sedem grantových projektov VEGA z oblasti etnomuzikológie a prierezových tém s ďalšími disciplínami hudobnej, ako aj medzinárodné projekty s Poľskom, Českom a Maďarskom. Viedla časopis *Musicologica Slovaca* a edičný rad *Studia ethnomusicologica*. Ako externý pedagóg pôsobí na Katedre hudobnej vedy FiF UK a na Katedre tanečnej tvorby Hudobnej a tanečnej fakulty VŠMU, v r. 2005 – 2011 pôsobila na Katedre hudobnej výchovy PF UK v Bratislave. V roku 2004 absolvovala štipendijný pobyt v rámci DAAD v Nemecku. Je členkou medzinárodnej organizácie International Council for Traditional Music.

(red.)

OCENILI VYSOKÚ ÚROVEŇ VÝSKUMU

V dňoch 25. a 26. apríla 2013 si na slávnostnom vedeckom seminári, organizovanom v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach, pripomenuli 60. výročie založenia Ústavu anorganickej chémie SAV. Pri tejto príležitosti sa zišli jeho súčasní zamestnanci s tými skôr narodenými, ktorí boli pracovníkmi ÚACH SAV v rokoch minulých.

Riaditeľ ústavu prof. RNDr. Pavol Šajgalík, DrSc., otvoril seminár a privítal všetkých prítomných, osobitne vzácných hostí, medzi ktorými boli prorektor STU prof. Ing. Stanislav Biskupič, DrSc., dekan FCHPT STU prof. Ing. Ján Šajbidor, DrSc., dekan Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského doc. RNDr. Milan Trizna, PhD., prorektor Technickej univerzity v Košiciach prof. Ing. Pavel Raschman, PhD., dekan Hutníckej fakulty Technickej univerzity v Košiciach doc. Dr. Ing. Peter Horňák, prorektor Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach prof. RNDr. Juraj Černák, CSc., riaditeľ Ústavu anorganickej chémie, technológie a materiálov FCHPT STU prof. Ing. Ján Híveš, PhD. Slovenskú akadémiu vied a jej pracoviská reprezentovali predseda SAV prof. RNDr.

Jaromír Pastorek, DrSc., podpredseda SAV pre II. oddelenie vied doc. Ing. Albert Breier, DrSc., riaditeľ Ústavu materiálového výskumu SAV v Košiciach RNDr. Peter Ševc, PhD., riaditeľ Chemického ústavu SAV Ing. Miroslav Kooš, DrSc., riaditeľ Ústavu polymérov SAV Ing. Igor Lacík, DrSc., predsedníčka Slovenskej chemickej spoločnosti pri SAV Ing. Mária Omastová, DrSc. spolu s podpredsedom prof. Ing. Viktorom Milatom, DrSc. Prítomní boli aj zástupcovia priemyslu doc. Dr. Ing. Peter Vrábel z firmy RONA, a. s., a RNDr. Pavol Tupý z firmy ENVIGEO, a. s., zahraniční hostia – dekan Fakulty chemickej VUT v Brne prof. Ing. Jaromír Havlica, DrSc., prof. Harald Harmuth z Montanuniversität Leoben (Rakúsko) a prof. Dr. Ralf Riedel z Technische Universität Darmstadt (SRN).

Riaditeľ ústavu prof. Pavol Šajgalík sa vo svojej prezentácii venoval minulosti, súčasnosti i budúcnosti ústavu. Po nej nasledovali vystúpenia vedúcich piatich oddelení ÚACH SAV, ktorí zhodnotili posledné desaťročie práce na jednotlivých oddeleniach – keramiky, hydrosilikátov, taveninových sústav, teoretickej chémie a VILA (Centrum kompetencie skla) v Trenčíne. Viacerí z nich si pripomenuli aj blízkych kolegov, ktorí sa tejto slávnostnej udalosti už nedožili.

V druhej časti seminára dostali priestor prítomní hostia. Účastníkov seminára pozdravil predseda SAV prof. Jaromír Pastorek, ktorý vo svojom krátkom príhovore vyzdvihol úroveň vedeckej práce v ústave a poprial jej pracovníkom veľa úspechov v ďalšom

období. Prof. Dr. Eduard Plško, DrSc., ktorý bol pri zrode ústavu, svoje vystúpenie obohatil o zaujímavé perličky z histórie nášho pracoviska. Na seminári vystúpili aj zástupcovia zo spriaznených vysokých škôl, s ktorými má Ústav anorganickej chémie SAV dlhoročnú spoluprácu najmä pri výchove mladých doktorandov, ale i pri riešení spoločných projektov. Prihovorili sa aj riaditelia Chemického ústavu SAV, Ústavu polymérov SAV či Ústavu materiálového výskumu SAV. Záverečné slovo z prítomných hostí mal podpredseda SAV pre II. oddelenie, doc. Ing. Albert Breier, DrSc.

Hostia ocenili ústav viacerými pamätnými a čestnými medailami a pozdravnými listami. Dekan Prírodovedeckej fakulty UK odovzdal ÚACH SAV Zlatú medailu Prírodovedeckej fakulty UK. Slovenská chemická spoločnosť pri SAV udelila prof. Pavlovi Šajgalíkovi Medailu Daniela Belluša, ktorú prevzal z rúk predsedníčky SCHS Ing. Márie Omastovej a prof. Viktora Milatu. Pri tejto príležitosti SCHS ocenila za dlhoročnú prácu v tejto organizácii jej bývalého predsedu a zároveň kolegu doc. RNDr. Milana Drábika, CSc. a udelila mu čestné členstvo v Slovenskej chemickej spoločnosti. Súčasťou seminára bola aj posterová sekcia, ktorá v skratke predstavila výskumnú a vedeckú činnosť ústavu. V priebehu večerného programu bola aj prezentácia fotografií z dávnej i nedávnej histórie Ústavu anorganickej chémie SAV, doplnená o krátke video z 50. výročia ústavu.

Blanka Kubíková

PROF. DR. EDUARD PLŠKO, DRSC., KTORÝ BOL PRI ZRODE ÚSTAVU ANORGANICKEJ CHÉMIE SAV, SVOJE VYSTÚPENIE OBOHATIL O ZAUJÍMAVÉ PERLIČKY Z HISTÓRIE PRACOVISKA. VPRAVO RIADITEĽ ÚSTAVU PROF. RNDR. PAVOL ŠAJGALÍK, DRSC.

POHĽAD DO AUDITÓRIA SLÁVNOSTNÉHO SEMINÁRA – V POPREDÍ JEDEN Z TÝCH, ČO BOLI PRI ZRODE ÚSTAVU ANORGANICKEJ CHÉMIE SAV, MIROSLAV ZIKMUND.

Košickí parazitológovia oslavovali dve šesťdesiatky

ÚROČIA ODKAZ ÚSTAVNÝCH OSOBNOSTÍ

Rok 1953 je zhodou okolností kľúčový tak pre Helmintologický (dnes Parazitologický) ústav SAV v Košiciach, ako aj pre jeho súčasného riaditeľa doc. Branislava Peťka – obaja si ho uvádzajú ako dátum narodenia. Spojiť pripomenutie si oboch šesťdesiatok do odborného seminára bol teda logický krok. A tak sa 12. apríla t.r. zišli v kongresovej sále Inštitútu vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach súčasní i bývalí pracovníci ústavu, predstavitelia SAV, mesta Košice, spolupracujúcich univerzít a inštitúcií, podnikateľských subjektov, štátnych organizácií v oblasti hygieny, veterinárstva a ochrany prírody i riaditelia košických ústavov SAV.

Odborný seminár otvorila a moderovala predsedníčka Slovenskej parazitologickej spoločnosti pri SAV RNDr. Ivica Hromadová, CSc., ktorá privítala všetkých prítomných a menovite primátora Košíc a poslancu NR SR, predsedu jej výboru pre zdravotníctvo, MUDr. Richarda Rašího, PhD., MPH., za SAV jej podpredsedu doc. Alberta Breiera a člena Predsedníctva SAV doc. Juraja Koppela, delegácie zo spolupracujúcich univerzít na čele s rektorom Univerzity veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach prof. Emilom Pilipčincom a riaditeľom Ústavu biologických a ekologických vied Prírodovedeckej fakulty UPJŠ prof. Petrom Fedoročkom, ústredného riaditeľa Štátnej veterinárnej a potravinovej správy SR prof. Jozefa Bíreša, riaditeľa Inštitútu vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach MVDr. Jozefa Pokorného a ďalších.

V slávnostnom príhovore riaditeľ Parazitologického ústavu SAV v Košiciach doc. Branislav Peťko previedol účastníkov a hostí odborného seminára šiestimi desaťročiami histórie jubilujúceho ústavu. Prvá spomienka patrila zakladateľovi ústavu profesorovi Jánovi Hovorkovi, ktorý ukázal cestu helmintologického výskumu. Naliehavosť riešenia problémov v zdravotníctve aj v poľnohospodárstve urýchlila vznik špecializovaného pracoviska – Helmintologického laboratória SAV v Košiciach, samostatného pracoviska základného výskumu v rámci novozaloženej Slovenskej akadémie vied. Stalo sa tak 1. januára 1953, o dva roky neskôr bolo laboratórium premenované na Helmintologický ústav SAV, od roku 1993 nesie názov Parazitologický ústav SAV. „Akademik Hovorka povzbudzoval tvorivosť ľudí, podporoval talenty a formoval vedecké osobnosti, ktoré naplnili jeho odkaz. Právom mu patrí naše úprimné poďakovanie in memoriam. Budúci rok, 9. februára, uplynie storočnica jeho nedožitého narodenia,“ uviedol doc. Peťko.

Druhou významnou osobnosťou ústavu je prof. MVDr. Pavol Dubinský, DrSc. Prevzal vedenie ústavu a odkaz akademika Hovorku na ďalších 20 rokov (do roku 2007) a vybudoval pevné základy parazitologického výskumu, ktoré ústavu umožnili úspeš-

tov na liečivá s vývojom nových antiparazitík, kde je účinná látka viazaná na biologické nosiče.

Ako informoval doc. B. Peťko, ktorý prevzal vedenie po prof. Dubinskom, 60-ročná história ústavu je zdokumentovaná pre prí-

ODBORNÝ SEMINÁR K ŠEŠŤDESIATKE PARAZITOLOGICKÉHO ÚSTAVU SAV MODEROVALA PREDSEDNÍČKA SLOVENSKEJ PARAZITOLOGICKEJ SPOLOČNOSTI IVICA HROMADOVÁ. ZÚČASTNIL SA NA ŇOM AJ PODPREDSEDA SAV DOC. ALBERT BREIER (VLAVO), VPRAVO JE RIADITEĽ ÚSTAVU DOC. BRANISLAV PEŤKO.

ne sa uchádzať o domáce i medzinárodné projekty. Tie toto pracovisko úročí aj v súčasnosti a prostredníctvom štrukturálnych fondov EÚ buduje modernú infraštruktúru.

Za prvých desať rokov činnosti ústavu sa získali významné poznatky o faune helmintov človeka, hospodárskych a voľne žijúcich zvierat a rastlín na Slovensku i v susedných krajinách. Výsledky výskumu výrazne prispeli k skvalitneniu mnohých preventívnych a liečebných postupov v humánnej medicíne aj v poľnohospodárstve. V súlade so svetovými trendmi sa rozšíril výskum závažných parazitóz o echinokokózu, trichinelózu, toxokarózu, komplexne začali skúmať choroby s prírodnou ohniskovosťou, najmä lymská borelióza a iné, začal sa výskum vplyvu antropických faktorov na parazity a parazitohostiteľské vzťahy. Nosnými smermi naďalej ostala systematika a ekológia živočíšnych a rastlinných parazitov, ako aj oblasť experimentálnej farmakológie s výskumom rezistencie парази-

tomnosť aj budúcnosť vo výročnej publikácii.

V odbornej časti seminára činnosť a výsledky jednotlivých oddelení predstavili RNDr. Vladimíra Hanzelová, DrSc. (s prednáškou *Výsledky systematiky: od lupy cez mikroskop k sekvenátoru*), MVDr. Emília Dvorožnáková, PhD. (*Parazitárne choroby: stále aktuálny problém výskumu a praxe*), doc. MVDr. Branislav Peťko, DrSc. (*Prírodná ohniskovosť a klimatické zmeny – kliešte v pohybe*), MVDr. Marián Várady, DrSc. (*Diagnostika, terapia parazitóz a rezistencia – komplikovaný vzťah*) a RNDr. Ingrid Pajpajová, PhD. (*Prostredie, parazit a interakcie*).

Za Predsedníctvo SAV pozdravil jubilujúcich podpredseda SAV Albert Breier. Vyzdvihol skutočnosť, že výskumné pracoviská potrebujú vzdelaných ľudí a Parazitologický ústav SAV má byť v tejto oblasti na čom hrdý. To, že sídli práve v Košiciach, je veľká výhoda aj pre množstvo absolventov tamojšej Univerzity veterinárskeho lekárstva

a farmácie i Prírodovedeckej fakulty UPJŠ. „Tento ústav dosiahol veľmi významné výsledky a je vo vašich rukách, ako sa bude ďalej vyvíjať. Ukáže sa to už pri najbližšej akreditácii,“ povedal doc. A. Breier a zaprial celému vedecko-výskumnému tímu, aby sa mu to podarilo splniť.

Slová uznania na adresu košických parazitológov odzneli aj z úst primátora Košíc a poslanca NR SR Richarda Rašiho, ktorý poďakoval celému kolektívu aj za pomoc pri monitorovaní výskytu a infekčnosti kliešťov v lesoparku a mestských parkoch i za kontrolu detských pieskovísk, ktoré psy i mačky znečisťujú svojimi výkalmi. Ako lekára a predsedu Výboru NR SR pre zdravotníctvo ho mimoriadne zaujíma zistený stav, aby mohol zo svojej pozície zareagovať a iniciovať nápravu. Mesto Košice si tento ústav cení, čo v minulosti dokázalo prídelením mestskej budovy na Puški-

novej ulici (1991) i udelením Ceny primátora doc. Peškovi za mimoriadne pracovné výsledky (2008).

Aj vo vystúpení ďalších hostí rezonovali slová uznania za dosiahnuté výsledky a poďakovanie za prínosy aktívnej spolupráce Parazitologickému ústavu SAV i jeho riaditeľovi doc. B. Peškovi, ktorý tiež jubiluje. Jeho život a dielo priblížila v laudácii Ingrid Papajová. Za najvýznamnejší prínos vedeckej práce doc. Peška označila vytvorenie školy pre komplexný vedecký výskum prírodne ohniskových nákaz prenášaných kliešťami na Slovensku, ktorá umožňuje implementáciu pracoviska v rámci slovenskej vedy i Európskeho výskumného priestoru. A na záver dodala: „Všetci tí, ktorí poznáte jubilanta, budete so mnou súhlasiť, že je to aktívny, pracovitý a nezištný človek, ktorý poradí, pomôže a nikdy nenechá svojich kolegov a priateľov bez pomoci aj na

úkor svojho voľného času a osobných záľub.“

Vyvrcholením osláv Dní mesta Košice, ktoré sa v tomto roku konali už po devätnásty raz, je slávnostný akt udeľovania najvyšších mestských ocenení. V Historickej radnici v Košiciach 7. mája, v deň 644. výročia udelenia erbovej listiny mestu kráľom Ľudovítom Veľkým, bol ocenený aj Parazitologický ústav SAV. Primátor mesta Richard Raši mu pri príležitosti 60. výročia jeho založenia udelil Plaketu primátora mesta Košice za vedecko-výskumnú činnosť a vzdelávanie v oblasti parazitológie a vytváranie pozitívneho obrazu slovenskej vedy a mesta Košice vo svete. Za ústav ju prevzal jeho riaditeľ doc. Branislav Peško.

Katarína Čižmáriková | Foto: autorka a archív

RIADITEĽOVI PÚ SAV DOC. BRANISLAVOVI PEŠKOVI K ŠEŠŤDESIATINÁM ZABLAHOŽELALA AJ JEHO ZÁSTUPKYŇA INGRID PAPAJOVÁ.

POHĽAD NA ÚČASTNÍKOV ODBORNÉHO SEMINÁRA.

OCENENIE PRE PRACOVNÍKOV ÚSTAVU GEOTECHNIKY SAV

Podľa databázy Journal Citation Reports má časopis *Chemical Society Reviews* druhý najvyšší impakt faktor (IF) v kategórii „Chemistry, Interdisciplinary“. V roku 2011 bola jeho hodnota IF = 28,76. V roku 2013 *Chemical Society Reviews* uverejnil dve práce pracovníkov špičkového vedeckého tímu SAV z Ústavu geotechniky SAV.

Prof. RNDr. Peter Baláž, DrSc., v rozsiahlej spoločnej práci (822 citácií) mechanochemik z desiatich krajín prezentoval v časopise najnovšie trendy v mechanochemii nanofázových systémov.¹ Článok vyšiel ako Review Article. Prof. RNDr. Vladimír Šepelák, DrSc., v spoločnej práci s nemeckými kolegami zhrnul doterajšie výsledky výskumu v mechanochemii oxidických systémov.² Článok vyšiel ako Tutorial Review.

Obidve práce sú príkladom špičkového výskumu, ktorý sa realizuje na pôde Slovenskej akadémie vied. Ich publikovanie je významným ocenením Ústavu geotechniky SAV v Košiciach.

(Zdroj: ÚGt SAV)

¹ P. Baláž, M. Achimovičová, M. Baláž, P. Billik, Z. Cherkezova-Zheleva, J. M. Criado, F. Delogu, E. Důtková, E. Gaffet, F. J. Gotor, R. Kumar, I. Mitov, T. Rojac, M. Senna, A. Streletskii, K. Wiecek-Ciurowa: Hallmarks in mechanochemistry: from nanoparticles to technology. *Chemical Society Reviews*, 2013, doi 10.1039/C3CS354686.

² V. Šepelák, A. Düvel, M. Wilkening, K. D. Becker, P. Heitjans: Mechanochemical reactions and syntheses of oxides. *Chemical Society Reviews*, 2013, doi 10.1039/C2CS354620.

Slovensko je v CERN-e už dvadsať rokov

LADISLAV ŠÁNDOR

SPRÁVNÝ KROK SPRÁVNÝM SMEROM

Fyzika elementárnych častíc patrí medzi atraktívne oblasti základného fyzikálneho výskumu. Názorne to dokumentuje skutočnosť, že za posledných 50 rokov asi tretina Nobelových cien za fyziku bola udelená za teoretické i experimentálne práce práve v tomto odbore. Špičkový experimentálny výskum v tejto oblasti je mimoriadne náročný, vyžaduje si obrovské a drahé zariadenia – urýchľovače častíc a jadier na veľmi vysoké energie, ako aj veľké, technologicky náročné komplexy detektorov častíc. Budovanie a prevádzka takýchto zariadení je mimo kapacitných i finančných možností jednotlivých, najmä menších, krajín. Preto sme svedkami koncentrácie experimentálneho výskumu v časticovej fyzike, ktorej sa hovorí aj fyzika vysokých energií, do niekoľkých veľkých medzinárodných centier.

Jedným z najvýznamnejších centier je Európske laboratórium časticovej fyziky CERN v Ženeve (oficiálny názov je Európska organizácia pre jadrový výskum), ktoré si na budúci rok pripomenie 60. výročie svojho založenia. Je to vládna medzinárodná organizácia, združujúca vyspelé európske štáty pre spoločný koordinovaný výskum v časticovej fyzike. Dnes disponuje vo svetovom meradle unikátnym urýchľovačom častíc LHC (Large Hadron Collider), poskytujúcim zväzky protónov a jadier (ióny olova) urýchlených na najvyššie energie dosiahnuté v laboratórnych podmienkach. V úspešnej prevádzke je od jesene 2009 a v polovici minulého roka získal v experimentoch ATLAS a CMS prvú veľkú „čerešničku na tortu“ v podobe objavy novej ťažkej častice, ktorá je s vysokou pravdepodob-

nosťou dlho očakávaným Higgsovým bozónom, v experimentoch ATLAS a CMS. (Základné informácie o CERN-e možno nájsť na stránke <http://www.cern.ch>.)

Pred politickými zmenami v roku 1989 fyzici u nás prakticky nemali možnosť spolupracovať ani zúčastňovať sa na experimentoch v CERN-e, totalitný komunistický režim to nepodporoval. Výskum v časticovej fyzike sme – v skromnejších podmienkach – mohli robiť len v rámci Spojeného ústavu jadrových výskumov v Dubne v Rusku. Preto hneď po uvoľnení politických pomerov sme sa snažili nadviazať spoluprácu s CERN-om. V tomto príspevku sa pokúsim, ako jeden z pamätníkov, opísať detaily cesty, ktorá sa začala v spoločnom štáte Čechov a Slovákov, aby nakoniec dovedla samostatné Slovensko pred dvadsiatimi rokmi ako plnoprávneho člena európskej rodiny do CERN-u.

Dohoda otvorená pre spoluprácu

V januári 1990 vzniká na pôde Rady ČSAV pre zahraničné styky v Prahe pod patronátom jej predsedu prof. Jiřího Niederleho Komisia pre spoluprácu Československa s CERN-om. Jej vznik, ako aj prípravu rámcovej dohody o spolupráci s CERN-om podporilo novembrové prezídium ČSAV už na svojom prvom zasadnutí. Predsedom komisie bol pražský fyzik Dr. Vladislav Šimák, ja som bol jej podpredsedom. Zo Slovenska boli jej členmi Dr. Štefan Olejník z Fyzikálneho ústavu SAV a prof. Peter Lichard z Univerzity Komenského. Prvá oficiálna československá delegácia navštívi

CERN v dňoch 26. – 27. marca 1990. Viedol ju profesor Armin Delong, dlhoročný riaditeľ Ústavu prístrojovej techniky ČSAV v Brne, ktorý bol v tej dobe podpredsedom federálnej vlády aj podpredsedom ČSAV. Ja som patril tiež medzi členov delegácie.

Počas pobytu delegácie v CERN-e bola podpísaná rámcová dohoda o spolupráci medzi CERN-om a ČSAV, otvorená pre spoluprácu všetkých, nielen akademických fyzikálnych pracovísk. V neformálnej diskusii s generálnym riaditeľom CERN-u prof. Carlom Rubbiom z jeho úst po prvý raz odzneli slová o tom, že by sa Československo mohlo uchádzať o plné členstvo v tejto organizácii za mimoriadne výhodných podmienok – začínajúc platením symbolického členského príspevku s postupným nárastom na jeho nominálnu hodnotu. V komisii sme to vzali vážne a s plnou podporou ČSAV sme aktívne pracovali na naplnení tejto myšlienky. V ďalších mesiacoch sa o tejto možnosti intenzívne diskutovalo, uskutočnilo sa stretnutie československej komunity fyziky vysokých energií, návšteva poradcu generálneho riaditeľa CERN-u Dr. Owena Locka v Prahe, ako aj úspešné rokovania o možnom členstve v Európskej organizácii pre jadrový výskum na federálnom ministerstve zahraničných vecí.

V novembri 1990 navštívil CERN prezident Václav Havel. Vtedy sa začali aj oficiálne rokovania o podmienkach vstupu Československa do tejto organizácie. Koncom januára 1991 poverení funkcionári CERN-u – výskumný riaditeľ prof. Walter Hoogland a Dr. Owen Lock – navštívili pracoviská pôsobiace v oblasti fyziky vysokých energií

POHĽAD DO 27 KM DLHÉHO PODZEMNÉHO TUNELA URÝCHĽOVAČA LHC V CERN-E.

DETEKČNÁ APARATÚRA EXPERIMENTU ALICE V CERN-E. JE TO JEDEN ZO ŠTYROCH VEĽKÝCH EXPERIMENTOV PRACUJÚCICH NA URÝCHĽOVAČI LHC.

v Prahe, Řeži, Bratislave a Košiciach a oboznámili sa s ich výskumným programom a výsledkami. Jednou z hlavných podmienok členstva je totiž schopnosť členskej krajiny aktívne prispievať k vedeckému programu CERN-u. V tomto audite sme obstáli dobre a na záver tejto návštevy sa 31. januára 1991 v Prahe uskutočnilo ďalšie kolo rokovania o vstupe. Oficiálne rokovania pokračovali v Prahe 5. marca a obdobie príprav vyvrcholilo v júni dvojdňovým seminárom *Perspektívy ďalšieho rozvoja CERN* v konferenčnom centre ČSAV v Libliciaciach s bohatou účasťou čs. fyzikálnej komunity i predstaviteľov priemyslu za prítomnosti významných funkcionárov CERN-u.

Veľmi dôležitým medzníkom na ceste k členstvu bolo uznesenie federálnej vlády č. 518 z 29. augusta 1991, v ktorom vláda vyjadrila súhlas s prístupom ČSFR k zmluve o zriadení CERN-u. To bolo, samozrejme, podmienené predchádzajúcimi intenzívnymi rokovaniami ČSAV s najvyššími štátnymi orgánmi, podporou Stálej československej misie v Ženeve, ako aj získaním politickej podpory pre zámer vstupu do CERN-u. Tú sa podarilo nájsť hlavne v strane ODA (Občianska demokratická aliancia, dnes už neexistuje, zanikla v r. 2007), najmä u ministra hospodárstva Ing. Vladimíra Dlouhého. Ďalším významným formálnym krokom bol podpis dokumentu Aide-mémoire o konkrétnych podmienkach členstva v CERN-e dňa 25. októbra 1991. Za CERN ho podpísali prezident Rady lord William Mitchell a generálny riaditeľ prof. Carlo Rubbia, za ČSFR prvý námestník federálneho ministra strategického plánovania Ing. Milan Jurčeka. Prítomný bol aj významný slovenský diplomat Dr. Ing. Juraj Králik, ktorý bol vtedy vedúcim Stálej misie ČSFR v Ženeve. Jeho pozitívny postoj k členstvu v CERN-e bol, ako uvidíme ďalej, veľmi významný aj pre hladký priebeh vstupu samostatného Slovenska do organizácie. Medzitým najvyšší riadiaci orgán CERN-u – jeho Rada – pozorne sledovala vývoj udalostí a nakoniec na svojom zasadaní 20. decembra 1991 jednomyselne prijala Československo za člena CERN s platnosťou od 1. januára 1992. Slovo „jednomyselne“ je tu podstatné, lebo podľa štatútu musia s prístupom novej krajiny súhlasiť všetky členské štáty.

Možnosti, ale aj povinnosti

Prijatie Československa do CERN-u bolo významným vedeckým a politickým úspechom. Zaradili sme sa medzi vyspelé európske krajiny, naše členstvo v CERN sa stalo zároveň modelom pre ďalšiu úspešnú integráciu do európskych štruktúr. A čo bolo pre vedeckú fyzikálnu komunitu najvýznamnejšie – získali sme priamy prístup k unikátnej špičkovej infraštruktúre CERN-u, ktorá sa takto stala súčasťou našej vedecko-výskumnej základne. Získali sme možnosť – i povinnosť – aktívne sa zúčastňovať na hlavnom vedeckom programe CERN-u a prispievať k riešeniu špičkových projektov časticovej fyziky. O pol roka po prijatí Československa však CERN zažíva šok – nový členský štát sa rozpadá. Víťazi parlamentných volieb ktoré sa konali 5. a 6. júna 1992 – HZDS na Slovensku a ODS v Čechách – sa dohodli na zániku spoločného štátu k 31. decembru 1992 (formálne to riešil ústavný zákon č. 542/1992, prijatý Federálnym zhromaždením ČSFR v novembri 1992). CERN vo svojom štatúte nepozná možnosť automatického uznania členstva nástupníckych štátov, a tak budúce členstvo Slovenska i Českej republiky sa muselo riešiť štandardnou, hoci – našťastie – podstatne skrátenou procedúrou. K skráteniu prispelo najmä to, že audit v januári 1991 konštatoval existenciu kvalitných fyzikálnych pracovísk v oboch republikách.

Nám fyzikom veľmi záležalo na tom, aby aj samostatné Slovensko bolo dôstojným členským štátom CERN-u a aby sa zachovali možnosti vytvorené vstupom ČSFR do organizácie. Na jeseň 1992 sa Dr. Juraj Králik po návrate zo Ženevy stáva námestníkom ministra zahraničných vecí SR (MZV) Milana Kňažka. Vďaka nemu sme našli politickú podporu pre zachovanie členstva Slovenska v CERN-e. Udalosti naberali rýchly spád. Dňa 15. decembra 1992 vláda SR prijala vyhlásenie k otázkam členstva v medzinárodných vládnych organizáciách, deklarujúc aj záujem o zachovanie členstva v CERN-e. Deň predtým Ing. Július Hauser, riaditeľ sekcie multilaterálnej spolupráce MZV, zvoláva poradu zástupcov rezortov a vedeckých pracovísk k príprave členstva SR

v CERN-e, na ktorej sa pripravili konkrétne kroky. Dňa 16. decembra posielala Stála misia ČSFR vedeniu a Rade CERN-u dve nóty obsahujúce oficiálnu informáciu o zániku ČSFR a vzniku samostatných štátov – ČR a SR a deklarujúce želanie oboch nových štátov byť plným a nezávislým členom tejto organizácie. O dva dni bol v CERN-e podpísaný dokument Aide-mémoire zo stretnutia delegácií SR (Miroslav Musil za ministerstvo zahraničných vecí a Martin Kedro za ministerstvo školstva a vedy) a CERN-u (prezident Rady lord William Mitchell a generálny riaditeľ prof. Carlo Rubbia), deklarujúcich spoločnú vôľu vykonať kroky potrebné k čo najskoršiemu umožneniu členstva Slovenskej republiky v CERN-e za podmienok rozdelenia členských záväzkov ČSFR medzi ČR a SR v pomere 2 : 1.

Vo februári 1993 sa vo Fyzikálnom ústave SAV koná stretnutie slovenskej časticovej komunity, na ktorom sa diskutujú najmä otázky členstva Slovenska v CERN-e. Zhromaždenie fyzikálnej obce ma poverilo reprezentovať slovenskú fyzikálnu komunitu na príslušných rokovaníach v Ženeve. V marci 1993 slovenská delegácia (Dr. Martin Kedro za ministerstvo školstva a vedy, Ing. Martin Benko zo Stálej misie SR v Ženeve za MZV a L. Šándor za slovenskú fyzikálnu komunitu) rokuje v CERN-e počas zasadania Výboru Rady CERN o príprave členstva. Dňa 16. marca našu delegáciu prijal prezident Rady CERN-u lord Mitchell. Tlmočili sme mu želanie a pripravenosť vedeckej komunity na to, aby sa Slovensko čo najskôr stalo členom organizácie a odovzdali sme mu stručnú písomnú informáciu o aktivitách v SR orientovaných na účasť na programe CERN-u spolu s krátkou nótou našej Stálej misie. Stretli sme sa aj s viacerými delegáciami členských krajín. Výbor Rady CERN prijal 17. marca jednomyselne rozhodnutie zaradiť prijatie SR a ČR do CERN-u na program svojho najbližšieho zasadania Rady CERN. A toto zasadanie, ktoré sa konalo 25. júna 1993, sa ukázalo pre nás historické. Rada CERN-u na ňom prijala Slovensko za členský štát CERN-u s platnosťou od 1. júla 1993.

Po úspešnom hlasovaní Rada CERN-u pozvala do rokovacej sály slovenskú dele-

PREZIDENT IVAN GAŠPAROVIČ POČAS NÁVŠTEVY CERN-U V SEPTEMBRI 2012 S PREDSEDOM SAV PROF. JAROMÍROM PASTOREKOM A VEDÚCIM ODDELENIA SUBJADROVEJ FYZIKY ÚEF SAV RNDR. IVANOM KRÁLIKOM, CSC. (VPRAVO).

DR. EMANUELE QUERCIGH (VPRAVO), VEDÚCI EXPERIMENTU WA97 A PRVÝ PREDSEDA KOLABORAČNEJ RADY EXPERIMENTU ALICE V CERN-E, S AUTOROM ČLÁNKU NA MEDZINÁRODNEJ KONFERENCII STRANGENESS IN QUARK MATTER V LEVOČI V JÚNI 2007.

gáciu. Viedol ju vedúci Stálej misie SR v Ženeve veľvyslanec Ing. Ján Kubiš a jej členmi boli Dr. Martin Kedro, Dr. Ladislav Šándor a Ing. Martin Benko. Ing. Kubiš vo svojom vystúpení poďakoval Rade za hladký a rýchly priebeh procedúry prijatia a, okrem iného, povedal: „*For my country our participation in CERN is important for many reasons – scientific, political, industrial and educational, just to mention some. We are sure that it will promote a dynamic development of fundamental research in Slovakia and enable an application of high technology as well.*”

Dôstojná participácia na unikátnom programe

Bol to nádherný pocit, tešili sme sa na vzrušujúcu prácu v špičkovom výskume.

Svojím uznesením č. 699 z 28. septembra 1993 vymenovala vláda Slovenskej republiky prvých slovenských zástupcov do riadiacich orgánov CERN-u: Ing. Kubiša a Dr. Šándora za členov Rady, a prof. Branislava Sitára, alternujúceho s Ing. Ludovítom Krempaským, za členov finančného výboru CERN-u. Minister školstva Jaroslav Paška zriadil 26. novembra 1993 Výbor pre spoluprácu SR s CERN-om (neoficiálne prípravná komisia na spoluprácu pracovala od apríla 1993) a vymenoval jeho členov. Dostalo sa mi cti byť prvým predsedom

výboru. Bolo treba riešiť celý rad naliehavých otázok. Podarilo sa zabezpečiť úhradu členského príspevku do CERN-u z rozpočtu MZV SR. Začínali sme v roku 1994 symbolickou sumou 430 tisíc švajčiarskych frankov, ktorá za 20 rokov narástla na minuloročných 5,2 mil. švajčiarskych frankov. Najťažšou úlohou bolo získať účelové financovanie na reálnu účasť slovenských pracovníkov na projektoch CERN-u (členský príspevok slúži len na financovanie infraštruktúry samotného laboratória CERN). To sa podarilo až s výraznou podporou ministra školstva Dr. Milana Ftáčnika v prvej vláde Mikuláša Dzurindu v novembri 1998. Účelové prostriedky poskytuje zo svojho rozpočtu odborný garant členstva SR v CERN-e – ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu. Vďaka tomu slovenské pracoviská môžu dôstojne participovať na unikátnom vedeckom programe CERN.

Slovensko získalo členstvo v tejto organizácii v období, keď sa intenzívne pripravovala dlhodobá perspektíva CERN-u – nový špičkový urýchľovač LHC. Na zasadnutí Rady, na ktorom sme boli prijatí do CERN-u, sa rozhodlo aj o tom, že projekt LHC bude prezentovaný a postúpený na posúdenie členským krajinám na zasadnutí Rady v decembri 1993. Prezentovali ho spoločne končiaci generálny riaditeľ prof. Carlo Rubbia a nastupujúci (od 1. 1. 1994) prof. Christopher Llewellyn Smith. Začali sa

veľmi náročné a netriviálne rokovania a diskusie vo všetkých členských štátoch, ako realizovať taký obrovský projekt (s nákladmi niekoľko miliárd eur). Na jeho schválenie bolo potrebné získať explicitný súhlas vlád všetkých členských krajín, my sme dostali poverenie od vlády SR hlasovať v Rade CERN za schválenie LHC v júni 1994. Výstavba LHC bola schválená konsenzom na zasadnutí Rady CERN-u 16. decembra 1994. Realizácia urýchľovača LHC a detekčných aparátov pre experimenty na ňom trvala dlho, bolo treba riešiť celý rad technologických, materiálových i finančných problémov. Dnes, po troch rokoch úspešnej práce LHC a získaní celého radu nových unikátnych fyzikálnych výsledkov, možno konštatovať, že CERN vykročil správnym smerom a slovenskí fyzici a inžinieri k tomu výrazne prispievajú.

Foto: archív autora

(Autor článku RNDr. Ladislav Šándor, CSc., vedúci vedecký pracovník ÚEF SAV, bol vedeckým delegátom v Rade CERN a predsedom Výboru pre spoluprácu SR s CERN v rokoch 1993 – 1995. V rokoch 1995 – 1997 bol pracovníkom CERN – scientific associate a patril medzi vedúce osobnosti experimentu WA97 na urýchľovači SPS, zameraného na fyziku ťažkých iónov. Neskôr bol členom experimentu NA57 a fyzike ťažkých iónov ostal verný dodnes. V súčasnosti je koordinátorom slovenskej účasti v projekte ALICE na LHC a podpredsedom Výboru pre spoluprácu s CERN.)

Výsledok tímu v CERN-e so slovenskou účasťou publikovaný v Nature Communications

HODNOTA IONIZAČNÉHO POTENCIÁLU ASTÁTU

Experimentálny tím v CERN-e, ktorého súčasťou boli aj Martin Venhart z Fyzikálneho ústavu SAV a Stanislav Antalic z Fakulty matematiky, fyziky a informatiky UK, po prvýkrát experimentálne stanovil hodnotu ionizačného potenciálu astátu.

Astát je jedným z najzriedkavejších chemických prvkov, ktoré sa vyskytujú v zemskej kôre. Nemá stabilný izotop a v prírode sa vyskytuje len v stopových množstvách ako produkt rádioaktívnej premeny uránu a tória. V dôsledku toho nebola doteraz, ako u jediného v prírode sa nachádzajúceho chemického prvku, experimentálne stanovená hodnota ionizačného potenciálu.

Zariadenie CERN-ISOLDE využíva infraštruktúru pred-urýchľovačov Veľkého hadrónového kolajdera (LHC) na produkciu zväzkov rádioaktívnych izotopov. Protóny s energiou 1,4 GeV bombardujú masívny uránový terč. Tieto zrážky produkujú širokú paletu jadier rôznych chemických prvkov a ich izotopov. Vplyvom vysokej teploty (2 000 °C), na ktorej je terč trvale udržiavaný, jadrá difundujú dovnútra kovovej dutiny. Následne je aplikované laserové žiarenie, ktoré selektívne ionizuje neutrálne atómy konkrétneho chemického prvku, vzhľadom na použitú presne definovanú vlnovú dĺžku laseru. Vzniknuté kladné ióny sú extrahované a urých-

lené elektrickým poľom a následne hmotnostne separované systémom magnetických polí. Výsledkom je izotopicky čistý zväzok iónov, ktoré sa privádzajú do detekčnej aparatúry. Aplikáciou tejto techniky a precíznym skenovaním vlnových dĺžok laseru bola zmeraná hodnota ionizačného potenciálu astátu 9,31751 eV.

Tento výsledok je veľmi dôležitý, keďže ionizačný potenciál základným spôsobom určuje chemické vlastnosti zlúčenín astátu. Izotop astátu ²¹¹At je jedným z mála vhodných kandidátov na rádiofarmakum na liečbu malígnych nádorov cieľenou terapiou alfa časticami. Takáto terapia má niekoľko špecifických výhod. Alfa častice deponujú v látkovom prostredí veľké množstvo energie na malej dĺžke zhrum 0,05 mm, ktorá je porovnateľná s veľkosťou rakovinovej bunky. Na rozdiel od gamma žiarenia, voči ktorému sú rakovinové bunky pomerne imúnne, jediný alfa rozpad vo vnútri bunky je dostatočný na jej zničenie. Preto stačia minimálne množstvá rádiofarmaka.

Výsledok bol publikovaný v *Nature Communications* a následne sa mu venovala aj tlačová správa CERN-u.

M. Š.

Pamätná plaketa SAV pre Ing. Dušana Krušinského

RIEŠITEĽ SYSTÉMOV NA PRESNE MERANIA

Pamätnú plaketu SAV odovzdal 26. apríla 2013 Ing. Dušanovi Krušinskému z Ústavu merania SAV podpredseda SAV pre I. oddelenie vied SAV Juraj Lapin. Laudáciu predniesol RNDr. Karol Karovič, DrSc.

Ing. Dušan Krušinský, rodák z Oravského Podzámku (nar. 1943), absolvoval vysokoškolské štúdium na Fakulte technickej a jadrovej fyziky ČVUT. Pred tým, než roku 1977 nastúpil v Ústave merania SAV do oddelenia optických a optoelektronických metód merania, pracoval v Čechách na štyroch odborných pracoviskách. V Ústave merania SAV zo začiatku spolupracoval a neskôr samostatne navrhoval a realizoval elektronické analógové a číslicové obvody pre prístroje a systémy, ktoré sa v ústave realizovali v rámci úloh Štátneho plánu základného výskumu alebo pri riešení neštandardných problémov merania vyskytujúcich sa v priemysle. V rámci riešenia úlohy Štátneho plánu základného výskumu III-9-3/6 už samostatne navrhoval a realizoval elektronické číslicové obvody pre laserinterferometer $\lambda/16$, určené na presné meranie dĺžok pri výrobe integrovaných obvodov. Navrhoval a realizoval elektronické obvody do planinterferometra na meranie rovinnosti polovodičových substrátov, určeného pre podnik TESLA Rožňov.

Počas šesťročného (1982 – 1988) pracovného pobytu v Spojenom ústave jadrového výskumu (SÚJV) v Dubne sa podieľal v rámci experimentu RISK v ÚJV Serpu-

chovo na riešení špecializovaného procesora na identifikáciu dráh častíc a farebného grafického terminálu s vysokým rozlíšením na vyhodnocovanie dráh častíc v ionizačných komorách. Získané skúsenosti využil v domovskom ústave pri vývoji obvodov potrebných na prepojenie osobného počítača s perifériami využiteľnými v meracích systémoch. V rámci pokračujúcej spolupráce Ústavu merania SAV so SÚJV v Dubne navrhoval a realizoval elektronické obvody pre systém merania profilu zväzku urýchlených jadier na výstupe z urýchľovača NUCLOTRON a počítačové moduly na riadenie cyklu jeho magnetického poľa.

Od roku 1998 sa D. Krušinský orientuje na návrhy a realizáciu elektronických obvo-

dov v hydronivelačných a pendametrických meracích systémoch kontinuálne monitorujúcich náklon veľkých objektov. V ústave boli navrhnuté a realizované sady týchto prístrojov určených pre meranie vertikálnych odchýlok segmentov urýchľovača NUCLOTRON v SÚJV v Dubne a reaktorových nádob v jadrových elektrárnach v Jaslovských Bohuniciach a Mochovciach.

V súčasnosti je zodpovedným riešiteľom a navrhovateľom moderných elektronických obvodov pre pendametrické a nivelačné systémy, ktoré sa montujú na plášte reaktorov v rámci dostavby Jadrovej elektrárne v Mochovciach.

Lucia Dodrová

K OCENENÉMU
ING. DUŠANovi KRušINSKÉMU
(SEDIACI DRUHÝ ZLAVA)
SA PRIHOVÁRA PODPREDESA
SAV JURAJ LAPIN. Foto: Juraj Broš

Letná sezóna v Arboréte Mlyňany SAV otvorená

FAREBNÉ TÓNY PRÍRODY

Ambrózyho dňami 10. mája 2013 oficiálne otvorili letnú sezónu v Arboréte Mlyňany SAV. V súzvuku tónov mladých umelcov zo ZUŠ Imricha Godina z Vrábľov a príjemného počasia zneli aj nádherné farebné tóny rozkvitnutej prírody arboréta.

Pozvanie prijali aj vzácní hostia, podpredsedovia SAV Viera Rosová a doc. Albert Breier, poslanec NR SR Marián Kéry, predseda Nitrianskeho samosprávneho kraja Milan Belica, zástupcovia Úradu SAV, spolupracujúcich vedeckých ústavov SAV, botanických inštitúcií, zástupcovia mestskej a miestnej samosprávy, zástupcovia nitrianskych univerzít.

Vzácnych hostí privítal Ing. Peter Hotka, PhD., ktorý vo svojom

príhovore poďakoval zamestnancom Arboréta Mlyňany SAV, sponzorom, partnerom a spolupracujúcim vedeckým a botanickým inštitúciám za dlhodobú spoluprácu.

Pre návštevníkov bol pripravený okrem prehliadky arboréta s odborným výkladom aj bohatý kultúrny program, ktorého súčasťou boli vystúpenia hudobných a folklórnych skupín z Nitrianskeho kraja, prezentácia ŠOP CHKO Ponitrie, tvorivé dielne, atrakcie a maľovanie na tvár pre deti a vernisáž obrazov i ochutnávka vín pre dospelých.

(Zdroj: AM SAV)

Stretnutie riešiteľov medzinárodného projektu v Budapešti

NA ZÁCHRANU DEDIČSTVA ĽUDOVEJ KULTÚRY

V Budapešti sa 18. apríla 2013 uskutočnilo zasadnutie riešiteľov medzinárodného projektu *Ochrana a rozvíjanie kultúrneho dedičstva ľudovej kultúry v strednej Európe* (Etnofolk), ktorý je súčasťou programu *Central Europe* v rámci Európskeho fondu regionálneho rozvoja EÚ.

Slovenskými projektovými partnermi sú Ústav etnológie SAV v Bratislave a Centrum vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Zahraničnými partnermi sú etnologické pracoviská českej, maďarskej a slovinskej akadémie vied. Etnológovia štyroch stredoeurópskych krajín pripravujú internetový portál, na ktorom budú prístupné archívne grafické, zvukové a audiovizuálne dokumenty o historických podobách ľudovej kultúry, ale aj informácie o súčasných formách regionálnej kultúry. Projekt je zameraný širšie ako samotná webová stránka, ktorá sa tvorí na adrese www.etnofolk.eu. Skúmajú sa inovatívne nástroje na ochranu, prístupnosť, interpretáciu a využitie existujúcich prameňov o dedičstve ľudovej kultúry, na propagáciu tohto kultúrneho bohatstva a zlepšenie možností jeho využívania širokou verejnosťou. Na podujatí sa za Ústav etnológie zúčastnili Dušan Ratica, Magdaléna Slavkovská a Daniel Luther. Partneri sa informova-

li o stave prác na projekte, prerokovali aktuálne technické požiadavky na prepojenie archívnych serverov, ako aj metodologické problémy, ktoré súvisia s realizáciou jednotlivých úloh. Zaujímavú diskusiu vyvolal zámer spájať informácie o historických pod-

bách tradičnej kultúry s jej súčasnými živými prejavmi. Dospelo sa k dohode o ďalšom postupe prác, aby mohol byť projekt v budúcom roku úspešne ukončený.

(Zdroj: ÚEt SAV)

POHĽAD NA ÚČASTNÍKOV BUDAPEŠTIANSKEHO STRETNUTIA. Foto: archív ÚEt SAV

SVET VEDY V RÁDIU BEST FM

Od februára 2013 rádio Best FM vysiela pravidelnú reláciu *Svet vedy* (premiéra a dve reprízy). V prvej časti rozprával predseda SAV prof. RNDr. Jaromír Pastorek, DrSc., o úspechoch vedcov a o postavení vedy na Slovensku. Druhým hosťom redaktorky Nory Gubkovej bola RNDr. Eva Majková, DrSc., podpredsedníčka SAV, ktorá sa

venovala postaveniu žien vo vede, ale aj svetu nanočastíc. Tretou časťou bola debata s MUDr. Richardom Imrichom, PhD., riaditeľom Molekulárno-medicínskeho centra SAV a novozvoleným členom Predsedníctva SAV.

(red.)

Na tému porovnávacia literatúra v čase globalizácie

PEVNÉ MIESTO KOMPARATISTIKY

V súvislosti s rýchlo pokračujúcou globalizáciou si stále viac disciplín overuje východiská a skúma vlastné pojmy a ich dosah v zmenenom kontexte. Netýka sa to len humanitných disciplín, ale vedeckého výskumu všeobecne, ktorý sa popri narastaní odlišností v jednom smere dostáva na spoločnú pôdu v iných oblastiach. Je to zreteľne vidieť aj v oblasti porovnávacej literatúry.

Komparatistika má v slovenskej literárnej vede pevné miesto a bohaté tradície s medzinárodným ohlasom v Európe (AILC/ICLA) a Izraeli a bližšie v strednej a juhovýchodnej Európe. Dokazuje to aj prednáška doc. Andreia Teriana, PhD., z Katedry romanistiky Univerzity Luciana Blagu v Sibiu, ktorá odznela v anglickom jazyku 10. apríla 2013 na pôde Ústavu svetovej literatúry SAV pod názvom *Neporovnateľné ako neinterpretovateľné: porovnávacia literatúra a otázka relevantnej (re)kontextualizácie (The Incomparable as Uninterpretable: Comparative Literature and the Question of Relevant/Re/Contextualization)*.

Už téma prednášky dokazuje, že s narastaním medzinárodnej komunikácie vstupuje do diskusií aj otázka rozdielov medzi kul-

túrami, ich váha a možnosti ich prekonania. Terianova prednáška vyznela ako prirodzený krok k diferenciacii, ale rozhodne nie ako negatívna odpoveď na možnosti dorozumenia, či už v otázke prekladu, poznávania cudzích literatúr alebo akceptovania inakosti v okolitom svete. Hoci predmetom bola moderná rumunská kritika, v jeho prednáške zaujala najmä pozoruhodná orientovanosť v odbornej literatúre širokej proveniencie a dôkladné spracovanie otázky.

Doc. Terian pôsobí aj v Ústave dejín a teórie literatúry George Călinesca Rumunskej akadémie vied v Bukurešti. Prednáša na tému modernej rumunskej literárnej kritiky a dejín literatúry.

Libuša Vajdová | ÚSvL SAV

Minimalizovať negatívne dosahy človeka na prírodné prostredie

OSLAVY DŇA ZEME

Tradícia osláv Dňa Zeme sa začala roku 1970. Vznikla ako reakcia na rozsiahle poškodzovanie životného prostredia. Jeho cieľom je pripomenutie si našej závislosti od cenných darov, ktoré nám poskytuje Zem. Vzhľadom na to, že prírodné zdroje nie sú

nevyčerpatelné a stále viac a viac poškodzované a degradované, je potrebné venovať otázkam životného prostredia značnú pozornosť. Jednou z pozitívnych osvetovo-propagačných akcií sú práve oslavy Dňa Zeme.

Ústav krajiny ekológie SAV každoročne organizuje ku Dňu Zeme rôzne podujatia. Nebolo to inak ani tento rok. Jedným z nich bola konferencia o životnom prostredí v Trnavskom samosprávnom kraji, ktorá sa konala 22. apríla 2013 v Senici pod záštitou predsedu TSK Tibora Mikuša. Hlavným cieľom bola prezentácia širokého spektra aktivít zameraných na podporu ochrany a tvorby životného prostredia na území kraja. Na konferencii sa zúčastnili a svoje aktivity v oblasti životného prostredia prezentovali zástupcovia rôznych organizácií. Hoci prednášajúci i účastníci boli z rôznych sfér, všetkých navzájom spájala láska k životnému prostrediu, o čom svedčila bohatá diskusia a tvorivá atmosféra počas celého času trvania konferencie. Jej súčasťou bolo aj udeľovanie cien predsedu Trnavského samosprávneho kraja. Jednu z cien za výskumné aktivity v rámci Trnavského regiónu získal Ústav krajiny ekológie SAV. Medzi ocenenými osobnosťami – jednotlivcami boli aj dvaja medzinárodne uznávaní pracovníci tohto ústavu – prof. RNDr. László Miklós, DrSc., a Ing. Július Oszlányi, CSc., ktorí získali ocenenie za

PRESEDA TRNAVSKÉHO SAMOSPRÁVNEHO KRAJA TIBOR MIKUŠ ODOVZDÁVA RIADITELKE ÚKE SAV ZITE IZAKOVIČOVEJ CENU ZA VÝSKUMNÉ AKTIVITY V RÁMCI TRNAVSKÉHO REGIÓNU. Foto:

Milena Moyzeová

vedecko-výskumné aktivity v oblasti životného prostredia.

Deň Zeme si pripomenuli aj v Materskej škole na Macharovej ul. v Bratislave. Cieľom bolo ukázať deťom, čo je krajina, aké zložky a prvky ju tvoria, aké väzby sú medzi jednotlivými časťami krajiny, ako ju treba s rozumom využívať, aby sme minimalizovali negatívne dopady činností človeka na jej kvalitu, ako separovať odpad, ako sa starať o vodu, pôdu a ovzdušie, aké dôležité je spoznávať zvieratká a rastliny a aký je ich význam v krajine. V programe pracovníci ÚKE SAV využili viaceré techniky práce s deťmi. Spojili vedomostné hry s manuálnymi zručnosťami detí. A predovšetkým zábavnou formou deti viedli k ochrane a tvor-

be svojho bezprostredného životného prostredia.

Základná škola s materskou školou v Suchej nad Parnou, je partnerskou školou Ústavu krajinnej ekológie SAV. Spolu realizovali viacero environmentálnych projektov, súčasťou ktorých bolo aj zriadenie Environmentálneho prírodného laboratória, kde sa pravidelne každoročne organizujú oslavy Dňa Zeme. Tento rok boli oslavy v škole tematicky venované vode a jej ochrane (24. 4. 2013). Žiaci z piatich okolitých škôl súťažili v skupinkách na rôznych stanovištiach, kde sa prezentovali rôzne témy súvisiace s ochranou a ohrozovaním vodných zdrojov. Súťažiaci družstvá sa takto hravou nenásilnou formou obozná-

mili s viacerými aktuálnymi témami životného prostredia.

Pri príležitosti Dňa Zeme 22. apríla 2013 a 1150. výročia príchodu vierozvestov Cyrila a Metoda z iniciatívy Trnavského samosprávneho kraja sa opäť sadili stromčeky, tentoraz to boli cyrilo-metodské lipy, ktoré boli vysadené v mestskom parku v Senici. Na pozvanie organizátorov Trnavského samosprávneho kraja a Záhorského osvetového strediska v Senici sa na sadení líp zúčastnili aj pracovníci Ústavu krajinnej ekológie SAV, a tak aspoň troškou prispeli k plneniu Trnavskej ekologickej iniciatívy.

Z. Izakovičová, M. Moyzeová

História magistra po siedmy raz

ROZPRÁVANIE O NOVVEKU

Na pôde Univerzitnej knižnice v Bratislave sa konalo v poradí už siedme pokračovanie cyklu Historia magistra. Vedeckí pracovníci Oddelenia novovekých dejín Historického ústavu SAV sa 25. apríla 2013 tentoraz venovali téme Rozprávanie o novoveku. Historici PhDr. Michal Bada, PhD., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., Mgr. Diana Duchoňová, PhD., PhDr. Eva Frimmová, PhD., Mgr. Anna Fundárková, PhD., MA., Mgr. Tomáš Janura, PhD., prof. PhDr. Mária Kohútová, CSc., a PhDr. Tünde Lengyelová, CSc., predstavili publiku najzaujímavejšie aspekty výskumu 16. – 17. storočia.

Viliam Čičaj na úvod stručne načrtol významné udalosti obdobia raného novoveku, ktoré v povedomí širšej verejnosti na Slovensku rezonuje oveľa menej ako napríklad 20. storočie. Éra po bitke pri Moháči (po roku 1526 až do konca 17. storočia) si však zaslúži pozornosť – bolo to obdobie búrlivých politických udalostí, krvavých vojen proti Turkom a tiež konfesionálnych sporov. Na túto tematiku nadviazala Mária Kohútová, ktorá prezentovala zložitú problematiku súbojov medzi katolíckimi a protestantmi. Vyzdvihla, že v mnohých prípadoch boli konfesionálne spory politiky inštrumentalizované uhorskou šľachtou v jej boji proti absolutistickým tendenciám viedenského habsburského dvora. Tretí významný aspekt obdobia raného novoveku –

150 rokov trvajúce susedstvo s Osmanskou ríšou – predstavila Anna Fundárková. Turci neboli iba nepriateľmi a súpermi uhorských šľachticov, ale aj obchodnými partnermi. Vďaka nim sa na naše územie dostali luxusné predmety, drahocenné látky z Orientu i exotické ovocie a rozšíril sa zvyk pitia kávy alebo návštevy kúpeľov. Tünde Lengyelová na záver tohto bloku zdôraznila, že raný novovek bol na území dnešného Slovenska aj umelecky plodným obdobím neskorkej renesancie a raného baroka, o čom svedčí množstvo zachovaných sakrálnych i svetenských stavieb a tiež umeleckých predmetov.

V ďalšej časti prezentovala Tünde Lengyelová publikačnú činnosť oddelenia za posledné roky. Osobitne zdôraznila, že pri vzniku mnohých z predstavených diel zohrávala významnú úlohu medzinárodná spolupráca. Spomedzi významných partnerov treba spomenúť Collegium Hungaricum vo Viedni, Univerzitu v Pécsi alebo vedecké inštitúcie a univerzity vo Švajčiarsku. Najčerstvejšou publikáciou oddelenia novovekých dejín je kolektívna monografia *Thurzovci a ich historický význam*, ktorá vznikla pod taktovkou Tünde Lengyelovej v kooperácii s Historickým ústavom Maďarskej akadémie vied.

Práve publikačná činnosť spolupracovníkov oddelenia najviac zarezonovala v diskusii, ktorá nasledovala po prezentácii. Pri-

JEDNÝM Z PUBLIKAČNÝCH VÝSTUPOV ODDELENIA NOVOVEKÝCH DEJÍN HISTORICKÉHO ÚSTAVU SAV JE AJ PRÁCA MICHALA BADU ŽIVOT V ŽILINE V ZRKADLE JEJ MESTSKEJ KNIHY, KTORÁ VYŠLA VO VEDE, VYDAVATELSTVE SAV V R. 2011.

tomní vedeckí pracovníci odpovedali na otázky týkajúce sa vydaných monografií, ale taktiež osmanskej problematiky a urbanizácie v ranom novoveku.

Anna Fundárková

AKO SME VOLILI V ROKU 2012

Ako volili slovenskí voliči a prečo si vybrali tú alebo inú politickú stranu v parlamentných voľbách v roku 2012, základné údaje, ale aj mnoho zaujímavých faktov o vlaňajších parlamentných voľbách – to všetko ponúka nová publikácia vydaná pod záštitou Sociologického ústavu SAV s názvom *Slovenské voľby '12*, ktorá vychádza niečo vyše roka po voľbách. Zástupcom médií ju predstavili na tlačovej konferencii 16. apríla 2013 samotní autori, konkrétne Vladimír Krivý (SÚ SAV), Miloslav Bahna (SÚ SAV), Oľga Gyarfášová (FSEV UK), Martin Slosiarik (Focus), Juraj Majo (PrF UK) a Grigorij Mesežnikov (IVO).

„Publikácia o voľbách je vždy zaujímavou bodkou za bilanciou každých parlamentných volieb,“ povedal Vladimír Krivý.

Kniha obsahuje štyri hlavné kapitoly, ktoré v prezentáciách predstavili ich jednotliví autori. Väčšina údajov v knihe vychádza z prieskumu (tzv. exit poll), ktorý sa uskutočnil priamo v deň volieb do Národnej rady SR. Zaujímavosťou môže byť najmä preskumpovanie voličov od pravicových strán k ľavicovej strane voľbám v predošlých obdobiach, späť až do 90. rokov, i to ako sa menili politické nálady občanov a analýzy o týchto zmenách.

Výskum poukazuje aj na sociologické rozdiely priaznivcov politických subjektov, ktoré sa sledujú bežne v prieskumoch, ako vek, pohlavie, vzdelanie a pod. Napríklad už tradične volia ľavicu prevažne starší občania.

Špeciálna je štvrtá kapitola, ktorá sa za-

oberá len voličskou základňou v hlavnom meste Bratislave. Čitateľ publikácie môže na mapách jednotlivých mestských častí sledovať, či volili ich obyvatelia pravicovej strany alebo, naopak, ľavicovej Smer-SD. Napríklad v mestskej časti Vrakuňa alebo Petržalka sa výrazne posilnila vo vlaňajších voľbách ľavica. Naopak pravica je silná v mestskej časti Staré Mesto či Ružinov.

Publikácia *Slovenské voľby '12* ponúka veľa údajov a informácií spracovaných v prehľadných textoch, v tabuľkách a grafoch a je určite hodnotným prostriedkom, ako sa oboznámiť so sociologickým pohľadom na minulo-ročné voľby.

Beáta Obradovičová

Prednáška Helmuta Böttigera v Ústave svetovej literatúry SAV

POVOJNOVÁ NEMECKÁ LITERATÚRA

Dňa 29. apríla 2013 sa v Ústave svetovej literatúry v spolupráci s Goetheho inštitútom konala prednáška nemeckého literárneho vedca Helmuta Böttigera, ktorý od roku 2000 pôsobí ako autor a kritik na voľnej nohe v Berlíne. Po predstavení hosťa riaditeľom ÚSvL SAV prof. Adamom Bžochom, odznela prednáška o nemeckom literárnom zoskupení Gruppe 47, ktoré je

aj predmetom Böttigerovej najnovšej publikácie *Gruppe 47 – Als die deutsche Literatur Geschichte schrieb*. Prednášajúci v krátkosti, ale výstižne predstavil literárnu skupinu povojnových nemeckých autorov, ktorí hlboko ovplyvnili západonemeckú literárnu tvorbu a verejnú mienku. Autor načrtnol hlavné úskalia nielen tvorby autorov, ale aj svojho archívneho a terénneho výskumu,

čím Gruppe 47 zachytil v sieti komplexných vzťahov (otázky vyhradenia poetiky a programu, vnútorná emigrácia či pomerne nedávne obvinenia z antisemitizmu). Nasledovala pútavá diskusia, v ktorej Böttiger ochotne a vyčerpávajúco zodpovedal početné otázky z publika.

P. Blšáková

ODIŠLA RNDR. VLASTA ŠTEKAUEROVÁ

Ústav hydrológie SAV s hlbokým zármutkom oznamuje, že 8. mája 2013 nás po ťažkej chorobe vo veku 64 rokov opustila RNDr. Vlasta Štekaurová, DrSc., samostatná vedecká pracovníčka Ústavu hydrológie SAV.

V Ústave hydrológie pracovala od roku 1978, prakticky až do nečakaného konca. Prešla dlhú cestu od vedeckej pracovníčky cez vedúcu oddelenia hydrológie pôdy až

po riaditeľku ústavu – na tomto poste vydržala dve funkčné obdobia.

Zaoberala sa hydrológiou pôdy, matematickým modelovaním dynamiky vody v pôde a metódami merania a výpočtu hydrofyzikálnych charakteristík pôd, potrebných ako vstupné údaje do simulačných modelov. V poslednom období sa venovala tiež monitoringu hydrofyzikálnych vlastností územia a ich priestorovej a časovej va-

riabilite. Výsledky svojej práce publikovala v početných časopiseckých, ale aj monografických prácach.

Pracovitosť a systematický prístup k riešeniu problémov, boli jej charakteristickou črtou.

Češť jej pamiatke!

Viliam Novák

V Elektrotechnickom ústave SAV privítali návštevu zo Samsungu

ZÁUJEM O SPOLUPRÁCU

Dňa 17. apríla 2013 navštívili Elektrotechnický ústav SAV predstavitelia firmy Samsung Electronics Slovensko – riaditeľ Ing. A. Ondrej, vedúci produkcie Ch. K. Cho, vedúci výskumu D. H. Byoun a vedúci pracovník – manažér S. Y. Baek. Za Slovenskú akadémiu vied boli na rokovaní prítomní pod-

predsedníčka pre výskum SAV RNDr. Eva Majková, DrSc., riaditeľ Elektrotechnického ústavu SAV Ing. Karol Fröhlich, DrSc., zástupca riaditeľa EIÚ SAV RNDr. Vladimír Cambel, CSc., a vedeckí pracovníci Fyzikálneho ústavu SAV RNDr. Peter Šiffalovič, PhD., a Ing. Ján Ivančo, PhD.

Zástupcom Firmy Samsung predstavili výskumné aktivity oboch pracovísk Slovenskej akadémie vied. Na záver stretnutia obidve strany vyjadrili záujem o spoluprácu.

Karol Fröhlich

48. ZASADNUTIE PREDSEDNÍCTVA SAV 4. 4. 2013

Predsedníctvo SAV

prerokovalo:

- návrhy na Cenu SAV;

schválilo:

- výročnú správu o činnosti SAV za rok 2012,
- návrh záverečného účtu kapitoly SAV za rok 2012,
- výsledky súťaže mladých vedeckých pracovníkov SAV do 35 rokov,
- rozpis finančných prostriedkov na projekty VEGA v roku 2013,
- atestačnú komisiu pre vedeckých zamestnancov Ústavu experimentálnej psychológie SAV,
- edičný plán neperiodických publikácií SAV 2013/1.,

- návrh organizačného zabezpečenia osláv 60. výročia SAV,
- plán konferencií, sympózií a seminárov v KC SAV Smolenice na rok 2014,
- zámer rozvinúť dvojstrannú spoluprácu s Japan Science and Technology Agency (JST);

súhlasilo:

- s uzatvorením dohody o spolupráci pri vydávaní časopisu *Quark* na rok 2013;

vymenovalo:

- **PhDr. Hanu Urbancovú, DrSc.**, do funkcie riaditeľky Ústavu hudobnej vedy SAV s účinnosťou od 1. 5. 2013 na obdobie 4 rokov;

udelilo:

- Čestnú plaketu Aurela Stodolu za zá-

sluhy v technických vedách **Dr. Hua tay Lin**,

- Čestnú plaketu Jána Jessenia za zásluhy v lekárskejších vedách **MVDr. Viere Danielisovej, CSc.**;

vzalo na vedomie:

- zámer Výpočtového strediska SAV inovovať centrálny mailový systém na aplikačnej úrovni,
- správu zo zahraničnej služobnej cesty J. Barančíka v Japonsku, kde sa v dňoch 24. 2. – 2. 3. 2013 zúčastnil na zasadnutí členov FOF medzinárodného konzorcia CONCERT-Japan, ako aj na viacerých bilaterálnych rokovaníach.

Antonia Štaffová

Spresnenie:

V súvislosti s titulnou fotografiou v *SPRÁVACH SAV* č. 3. 2013 nás RNDr. Ján Sedlák, DrSc., riaditeľ Ústavu experimentálnej onkológie SAV upozornil, že Deň narcisov nemá nič spoločné ani s Dňom výskumu rakoviny, ani s Nadáciou Výskumu rakoviny, ako by mohlo z textu k fotografii vyplývať. Je to síce mediálne známa akcia Ligy proti rakovine, ktorá podporuje aktivity v SAV v sume cca 1 promile toho, čo vyzbiera na Deň narcisov, na rozdiel od Nadácie Výskum rakoviny, o ktorej je reč v článku na 3. strane spomínaného čísla *SPRÁV SAV*.

(red.)

OCENILI NAJVÝZNAMNEJŠÍCH VEDCOV ROKA 2012

Slovenská akadémia vied, Centrum vedecko-technických informácií SR a Zväz slovenských vedecko-technických spoločností zorganizovali tento rok už 16. ročník súťaže významných slovenských vedcov, technológov a mladých výskumníkov zo všetkých oblastí vedy Vedec roka SR 2012. Ocenenia slávnostne odovzdávali 14. mája 2013 v priestoroch CVTI v Bratislave.

1. Ceny v súťaži Vedec roka Slovenskej republiky 2012 prevzali zľava: Ivan Kamenec z Historického ústavu SAV, prof. Peter Kúš z Fakulty matematiky, fyziky a informatiky UK v Bratislave, Zuzana Benková z Ústavu polymérov SAV, doc. Pavol Alexy z Fakulty chemickej a potravinárskej technológie STU v Bratislave a prof. Igor Podlubný z Fakulty BERG TU v Košiciach.
2. Slovenskú akadémiu vied na slávnostnom vyhodnotení súťaže Vedec roka SR 2012 reprezentovala prof. Daniela Ježová.
3. Ocenenie Mladý výskumník roka Zuzane Benkovej odovzdal riaditeľ CVTI Ján Turňa.
4. Prof. Pavol Šajgalík (vpravo) bol predsedom hodnotiacej komisie a zároveň odovzdával prof. Petrovi Kúšovi ocenenie v kategórii Za výsledky v programoch EÚ.
5. Za významné počty sa v mene všetkých ocenených vedcov a výskumníkov poďakoval matematik prof. Igor Podlubný.

